

ANÀLISI DE LA TRADICIÓ TEXTUAL DE EL DESEMBRE CONGELAT

per Lluís M. Moncunill i Cirac

Introducció

Emprenem amb un gran respecte la tasca d'estudiar el text d'una cançó tan tradicional a Catalunya com és *El Desembre Congelat*. Deixem a part les emocions individuals, que reneixen cada vegada que cantem o sentim aquesta melodia, i mirem només de seguir el fil sortit de la mà creadora del poble, que, durant quasi dues centúries, ha teixit un text vacil·lant entre el lirisme i l'escenografia pastorívola.

La grata sensació que l'estudi d'un tema de Literatura Tradicional ofereix a qui, d'alguna manera, té la sort de dedicar-s'hi, és la de sentir-se immers en la zona del misteri. Misteri, que no vol pas dir impossibilitat d'abastar la raó de les coses, sinó simplement la constatació d'un fet: ens trobem davant una producció literària, les causes eficients de la qual no podem personalitzar. Una experiència semblant, la percebem cada vegada que una música gregoriana ens deixa en la privació d'accedir a la identificació del geni que l'ha creada. Només podrem sortir d'aquesta esfera misteriosa si referim l'afany de personalitzar el seu creador a l'esperit viu d'una comunitat o poble. En conseqüència, l'estudi d'un tema com el que ara ens ocupa acaba sempre en senzill homenatge a aquest esperit creador.

Seria ingenu pensar que les peces literàries d'aquesta mena es formen per condensació espontània, com si no hi hagués cap mà que les elaborés. No volem dir això. Només entenem que el creador d'una obra com *El Desembre Congelat* resta ocult, i que ell no en reté més la propietat, i deixa que passi a disposició d'una permanent reelaboració per part dels qui la senten com a pròpia. Mentre una composició de tall popular circula lliurement per la vena de la tradició es troba ben lluny de ser fixada, i resta sotmesa a una incessant recreació.

Aquest procés deixa un pòsit documental que permet el seguiment dels passos que fa el text del poema tradicional. La seva transmissió oral és d'una part, recollida per mans geloses de salvar-ne la supervivència, naturalment sempre amenaçada.

Aquesta és la tasca dels folkloristes. Una altra part del pòsit documental cristal·litza en l'aparició de fulls solts i en manuscrits, i constitueix, tot plegat, una base sòlida per a un estudi textual pertinent.

A l'hora d'emprendre l'anàlisi del text del *Desembre Congelat*, hem de fer una primera constatació: els folkloristes convénen en dir que «la melodia d'aquesta cançó ja es cantava a França el segle XVI aplicada a una cançó de taverna de sentit bàquic»⁽¹⁾; semblantment llegim en un text de J. Romeu: «la seva melodia és gairebé la mateixa d'una cançó bàquica francesa, *Quand la mer Rouge apparut*, que tingué gran popularitat a l'època de la seva creació, el s. XVII, al país veí, en el qual se'n van fer diverses adaptacions, entre altres, la de convertir-la en cançó nadalenca. Possiblement, aquesta fou la que donà lloc a la versió catalana que tant s'ha popularitzat. És molt probable que l'adaptació catalana fos feta a mitjans del segle XVIII, quan prevalia la moda francesa».⁽²⁾

Segons això, el nostre estudi hauria de començar l'anàlisi textual a partir de la tradició popular francesa, cosa que no fem pas. La limitació del nostre treball ens ho imposa. Deixarem per a una altra ocasió aquesta tasca. Ara, ens situem, de bell antuvi, en plena tradició catalana, conscients, però, que aquesta llacuna ens amaga el punt de connexió entre la tradició catalana i la francesa, de la qual depèn.

En aquest mateix sentit, fem avinent una segona limitació. No comptem, per al nostre treball, amb les versions dels fulls solts. No hem de dissimular tampoc fins a quin punt això ens priva d'establir referències enriquidores, que ens permetrien de trobar noves afinitats i dependències textuais. Aquesta trava es fa especialment sensible en el cas dels manuscrits, les versions dels quals exigiria, en alguns casos, d'establir referències ulteriors. Tenim, doncs, dues qüestions que queden pendents per a una nova investigació, l'acompliment de la qual esperem que sigui una realitat.

Vistes les limitacions de la feina que emprenem, és l'hora d'assenyalar amb quins materials comptem per a procedir a l'anàlisi textual. Dos són els grans grups, a partir dels quals farem la crítica textual. Primerament, donarem una transcripció literal, àdhuc respectant-ne l'ortografia, dels manuscrits conservats a la Biblioteca de Catalunya. En segon lloc, presentarem una relació de les versions recollides i publicades per crítics i folkloristes. Hem seleccionat aquelles versions que creiem que són més de primera mà, mentre que les altres queden excloses del nostre estudi.

Ocasionalment, ens referirem a la versió que publica J. Romeu, i ho farem en aquells casos en què les discrepàncies amb el ms. I, del qual afirma dependre, no siguin degudament explicades.

El resultat d'estrofes variants és de dinou. Com a text bàsic, hem establert el ms. I, que dona la més llarga de totes les versions. Hem respectat l'ordre de les estrofes seguit pel ms. I, però ens hem permès d'intercalar-hi d'altres estrofes, tretes d'altres versions. D'aquesta manera, hem pogut establir un ordre cronològic progressiu, inspirat en el caràcter narratiu d'algunes versions. N'ha resultat una certa unitat que, si més no, ajuda a fer una lectura contínua de totes les variants en una mena de poema únic.

En l'aparat crític, presentem tres apartats. El primer inclou totes les variants del text que, segons el nostre criteri, no desvirtuen l'originalitat del text en cap sentit, ni en la seva temàtica, ni en la mètrica, ni pel que fa a la correcció de la llengua; el segon destaca aquelles variants que, d'alguna manera, degraden el text en alguns dels aspectes suara esmentats; un tercer apartat permetrà d'analitzar la línia temàtica de cada estrofa i, com a resultat, la de tot el poema en el seu conjunt. La visió temàtica pot ser un factor de gran vàlua a l'hora d'establir el que nosaltres en direm «text bàsic» o bé «text inicial».

FONTS BÀSIQUES

Manuscrits

- E Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 78 (s.XVIII in.) p. 206.
 F Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 63 (3^a/3 s. XVIII) p. 50v.
 H Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 49 (s. XVIII ex.) p. 15.
 I Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 52 (s. XVIII ex.) p. 15 v.
 J Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 57 (s. XVIII ex.) p. 54 v.
 K Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 65 (s. XVIII ex.) p. l.
 M Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1493 (s. XVIII ex.) p. 49
 N Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 95 (s. XVIII/XIX) p. 141 v.

Versions orals

- a Milà y Fontanals, Manuel. *Observaciones sobre la poesía popular, con muestras de romances catalanes inéditos*. Barcelona 1853, 167.
 b Llongueres, Joan. *Cançonier Popular de Nadal*. Barcelona 1931, 52-55.
 c Llongueres, Joan. *Cançonier Popular de Nadal*. Barcelona 1931, 92-95.
 d Capmany, Aureli. *Cançonier Popular. Sèrie I. Cançó XVIII*. Barcelona 1900-1903.
 f Obra del Cançonier Popular de Catalunya: *Materials*. III. Barcelona 1929, 175-176.
 g Llorens de Serra, Sara. *El Cançonier de Pineda*. N.º 186. Barcelona 1931, 240-241.

TRANSCRIPCIÓ DELS MANUSCRITS

El desembre congelat. ms. E Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 78. (s. XVIII in.) p. 206.

LLETRA CATALANA

Lo desembre congelat
 confús se retira
 Abril de flors coronat
 que als homens admira
 quant en lo Jardí de Amor
 naix una divina flor
 de la ro, ro, ro
 de la sa, sa, sa
 de la ro, de la sa
 de la rosa bella
 fecunda i ponsella.

Lo primer pare causá
 la nit tenebrosa
 que sinch mil anys ofusca
 la vista penosa
 més contra la negre nit
 lo millor sol es eixit
 de la no, no, no
 de la va, va, va
 de la no, de la va
 de la nova aurora
 que als cels enamora

Quant ramp lo mar espumos
o antigas cadenas

lo vall sosté ?
sofre

diluvi de penas
mes nes un alegre nort
per assegurar lo port
de la bo, bo, bo
de la nan, nan, nan
de la bo, de la nan
de la bonança
ques nostra esperança.

Ab lo contento perfet
celebra lo dia
que lo divi pastoret
dona alegria
puix no tenim mes tresor
oferimli nostre cor
y tota la fa, fa, fa,
y tota la fi, fi fi,
y tota la fa, y tota la fi,
y tota la finesa
de nostre pobresa.

Finis

El desembre congelat. ms. F Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 63 (s. XVIII 3r/3) p. 50 v.

LLETRA DE NAIXAMENT

Lo desembre congelat
confus se retira
Abril de flors coronat
als arbres admira
quant en jardí de amor
naix una divina flor
de una ro, ro, ro
de una sa, sa, sa
de una sa, de una ro
de una rosa bella
fecunda, y poncella.

Lo primer Pare causá
la nit tenebrosa
que sinch mil anys ofuscá
la vista penosa
quant en lo mitg de la nit
lo major sol es eixít
de una be, be, be
de una lla, lla, lla
de una be, de una lla
de una lla, de una be
de una bella Aurora
que al Cel enamora.

Quant la Verge advertí
que lo Sol ja naixia
ab gran amor lin va dir
veniu vida mia
preneu divino Senyor
de aquest candido licor
de una, ma, ma, ma
de una, me, me, me
de una, ma ()
de una me, de una mamella
que pera vos es bella.

Tenint la Verge en sos píts
la prenda tan rica
casí absorta de sentíts
ja lin cantaria
per alegrar al Infant
alguna lletra galant
de la, dol, dol, dol
de la, sa, sa, sa
de la dol, de la sa
de la sa, de la dol
de la dolsa boca
obra de Deu tota.

Estas mans y estos peus
 rey de la ánima mia
 han de ser clavats en creu
 pera dar al mon vida
 y aqueix divino costat
 ha de ser atrevesat
 de una llan, llan, llan
 de una sa, sa, sa
 de una llan, de una sa
 de una llansa aguda
 com diu la escriptura.

Ab lo contento perfet
 selebrem lo dia
 quel divino Pastoret
 naix ab alegria
 puix no tenim mes tresor
 offerimli nostre cor
 ab tota, la, la, la
 to ta fi, fi, fi
 ab tota la, ab tota fi
 ab tota la finesa
 de nostra pobresa.

Finis

El desembre congelat. ms H Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 49. (s. XVIII ex.)
 p. 15.

AL NAIXAMENT

Lo desembre congelat
 confus se retira
 Abril de flors coronat
 los albres admira
 quan en lo jardí de amor
 naix una divina flor
 de una ro, ro, ro
 de una sa, sa, sa
 de una ro, de una sa
 de una rosa bella
 fecunda y ponsella.

Lo primer Pare causà
 la nit tenebrosa
 que sinch mil anys ofusca
 la vista penosa
 quant en lo mitj de la nit
 lo millor sol es eixit
 de una be, be, be
 de una lla, lla, lla
 de una be, de una lla
 de una bella aurora
 qe al sol enamora.

Quant la Aurora advertí
 que el Sol ja naixia
 ab gran amor li va dir
 veniu vida mia
 preneu Divino Sor
 de aquest candído licor
 de una ma, ma, ma,
 de una me, me, me,
 de una ma, de una me
 de una mamella
 qe per Vos es plena

Vehent la Verge en sos pits
 la prenda mes rica
 casi absorta de sentits
 ja lin cantaria
 per alegrar al Infant
 alguna lletra galana
 de la dol, dol, dol,
 de la sa, sa, sa,
 de la dol, de la sa
 de la dolsa boca
 obra de Deu tota.

Vostres mans i vostres peus
 Reÿ de la Anima mia
 han de ser clavats en creu
 per dar al mon vida
 y vostre divino costat
 ha de esser atrevassat
 de una llan, llan, llan
 de una sa, sa, sa,
 de una llan de una sa
 de una llansa aguda
 com diu la escriptura.

Ab lo contento perfet
 celebrem lo dia
 quel divino Pastoret
 naix ab alegria
 puig no tenim mes tresors
 offerimli nostres cors
 tota la, la, la,
 tota fi, fi, fi,
 tota la, tota fi
 tota la finesa
 de nostre pobresa.

El desembre congelat. ms I Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 52. (s. XVIII ex.)
 p. 55 v.

ALTRA LLETRA AL NAIXAMENT - CATALANA

- 1 Lo desembre congelat
 confús se retira,
 Abril de flors coronat
 als angels admira
 quant en un jardí de amor
 naix una divina flor
 d'una ro, ro, ro
 d'una sa, sa, sa
 d'una ro, d'una sa, d'una Rosa bella,
 fecunda, y poncella.
- 2 Lo primer part que causá
 la nit tenebrosa,
 que tot lo mon offuscá
 la vista penosa,
 quant al mitg de una Nit
 lo millor sol es eixit
 d'una be, be, be,
 d'una lla, lla, lla
 d'una be, d'una lla, d'una bella Aurora
 que al cel enamora.
- 3 Quant la aurora advertí
 quel sol ja naixia,
 ab molt amor li va dir
 veniu vida mia,
 preneu Divino Señor
 de aquest candido licor
 d'una ma, ma, ma,
 d'una me, me, me,
 d'una ma, d'una me, d'una Mamella
 que per vos es plena.
- 4 Vehent la Verge en sos pits
 la prenda tant rica,
 casi fora de sentits
 ja lin cantaria,
 una lletreta galant
 per aconsolar lo infant
 d'una dol, dol, dol
 d'una sa, sa, sa
 d'una dol, d'una sa, d'una dolsa boca
 obra de Deu tota.
- 5 Eixas mans, y eixos peus
 Reÿ del anima mia,
 han de ser clavats en creu
 per dar al mon vida;
 y aqueis divino Costat,
 ha de ser atravesat
 d'una llan, llan, llan
 d'una ça, ça, ça
 d'una llan, d'una ça, d'una llança dura,
 com diu la escriptura.
- 6 Los Pastorets van corrent
 ab molta alegria
 adorar lo omnipotent
 que es nat de Maria
 en lo portal de Bethlem,
 perquè tots ens alegrem
 de tant be, de tant lla, de tant bella cosa,
 la mes preciosa.

- 7 Ab prestesa lo camí
devots emprengueren,
surtiren de bon matí
perque conegueren
que era nat lo Redemptor
per salut del pecador
d'una Ver, Ver, Ver
d'una ge, ge, ge
d'una Ver, d'una ge, d'una Verge pura,
ab molta ternura.
- 8 Alguns portaven torrons
y algunas neuletas
altres portaven cucóns
fentli rialletas,
y pera ferli bon caldet
que es molt bo en temps de fret
d'una ga, ga, ga,
d'una lli, lli, lli
d'una ga, d'una lli, d'una gallineta
ben grossa y tendreta
- 9 Ab contento y fervor
celebrem lo dia
que lo Divino Pastor
naix ab alegria,
puix no tenim mes tresor
oferim de nostre cor
tota la, la, la
tota la fi, fi, fi
tota la, tota fi, tota la fineza
de nostra pobreza.
- 10 Cantem pues devotament
esta gloria tanta
que tant ditxós Naixament
tot l'infern espanta
y logra lo pecador
á pesar de son rencor
una vi, vi, vi
una da, da, da,
una vi, una da, una vida eterna,
de contents plena.

Finis

El desembre congelat. ms. J Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 57 (s. XVIII ex.)
p. 54 v.

LLETRA AL NACIMIENTO DEL VERBO

- 1 Lo dezembre congelat
confus se retira
abril de flors coronat
los arbres atmira
quant en lo gardí de amor
naix una Divina flor.
De una ro, ro, ro,
de una sa, sa, sa,
de una ro, de una sa,
de una rosa bella
fecunda y ponsella.
- 2 Lo primer pera causar
la nit tenebrosa
q sinch mil anys afusca
la vista penosa
quant en lo mitx de la nit
lo major sol es aixit
de una be, be, be,
de una lla, lla, lla,
de una be, de una lla
de una bella aurora
q al sol enamora.
- 3 Quant la aurora advertí
q al sol naixia
ab gran contento li va dir
veniu vida mia
preneu Divino Sr
de aquest candido licor
de una ma, ma, ma,
de una me, me, me,
de una ma, de una me,
de una mamella
q per vos es plena.
- 4 Tenint la Verge en sos pits,
la prenda tan rica
casi absorta de sentits
ja l'y cantaria
per alegrar al infant
alguna lletra galant
de la dol, dol, dol,
de la sa, sa, sa,
de la dol, de la sa
de la dolza boca
obra de Deu tota.

5 Estas mans, y estos peus
 Rey de la anima mia
 han de ser clavats en creu
 per dar al mon vida
 y aqueis Divino costat
 ha de ser atravesat
 de una llan, llan, llan,
 de una sa, sa, sa,
 de una llan, de una sa
 de una llanza aguda
 com diu la escriptura.

6 Ab lo contento perfet
 celebrem lo dia
 quel Divino pastoret
 naix ab alegria
 puix no tenim mes tresors
 oferimli nostres cors
 tota la, la, la,
 tota fi, fi, fi,
 tota la, ta fi,
 tota la finesa
 de nostra pobresa.

El desembre congelat. ms. K Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 65 (s. XVIII ex.) p. 1.

LLETRAS Y COPLAS AL SNT NAIXAMENT DE N. S. J.

Lo Desembre congelat
 confus se retira,
 Abril de flors coronat
 los arbres admira,
 quant en lo Jardí de amor
 naix una Divina flor,
 de una ro, ro, ro,
 de una sa, sa, sa,
 de una ro, de una sa,
 de una rosa bella,
 fecunda y ponsella.

Lo primer Para causa
 la nit tenebrosa
 quant tot lo mon ofusca,
 la vista penosa;
 quant en lo mitx de la nit
 lo millor sol es aixit,
 de una be, be, be,
 de una lla, lla, lla,
 de una be de una lla
 de una bella aurora
 qual sol anamora.

Quant la aurora adverti
 que lo sol ja eixia,
 ella ab gran gust li va dir
 veniu vida mia;
 preneu divino Sor
 aquest candido licor
 de una ma, ma, ma,
 de una me, mèn, me,
 de una ma, de una me
 de una mamelleta
 que per vos es plena.

Quant la Verja tingue en sos pits
 la prenda mes viva,
 casi absorta de sentits
 ja lin cantaria
 alguna lletra galan
 pera alegrar lo Infan
 de una dol, dol, dol,
 de una ça, za, za,
 de una dol de una za
 de una dolza boca
 obra de Deu tota.

Los Pastos la nit vetllan
 guardan sas ovellas
 gloria in exelsis cantan,
 un Angel los deya,
 anauhi quel trobareu
 ques fet homa lo ver Deu
 tiri, ri, ri, ri
 tiri, tan, tan, tan,
 tiri ri tiri tan
 tiritan tremolant
 per amor del homa.

Quant los pastos van sentin
 unas tals novelas
 promptament van antonan
 las llurs caramellas
 las ovellas van saltan;
 los moltons van brincant
 que de la, la, la,
 que de le; le; le;
 que de la; que de le;
 que de la alegria
 gran plaher hi hauria.

Vostras mans y vostres peus
 Rey del cel y terra
 han de ser clavats en creus
 per a dar almon vida:
 vostre divino costat
 ne ha de ser traspasat
 de una llan; llan, llan,
 de una ça, za, za,
 de una llan de una ça
 de una llansa aguda
 com diu la Escriptura.

Quant al Templa lo porta,
 La verge y Mara,
 un bon vell sen alegrá
 cosa q' admiraba,
 parque tenint lo Ynfant,
 Nunc dimitis va cantan;
 y una viu; Viu; Viu;
 y una da; da; da;
 y una viu y una da;
 y una viuda santa;
 feu gran alabansa.

*El desembre congelat. ms M Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 1493 (s. XVIII ex.)
 p. 49.*

LLETRA AL NAIXAMENT

Lo Desembre congelat
 confus se retira
 Abril de rosas coronat
 als homens admira
 quant en lo Gerdí de amor
 naix una divina Flor
 de una ro, ro, ro
 de una sa, sa, sa
 de una ro
 de una sa
 de una Rosa bella
 fecundo, y Donsella. quant

Lo primer pari causa
 la nit tenebrosa
 que tot lo mon ofusca
 la vista penosa
 quant en mitg de una nit
 lo millor sol es aixit
 de una be, be, be,
 de una lla, lla, lla
 de una be
 de una lla
 de una bella Aurora
 que al cel Anemora.

Quant la Verge advertí
 que lo sol ja naxia
 ab molt amor li va dir
 veniu vida mia
 preneu divino Senyor
 de aquest candido licor
 de una ma ma ma
 de una me me me
 de una ma
 de una me
 de una mamella
 que per vos es plena.

Ven la Verge en sos pits
 la prenda tan rica
 quasi absorta dels sentits
 ja ni cantaria
 alguna lletra galan
 per alegrar al infant
 de la dol, dol, dol
 de la sa, sa, sa
 de la dol
 de la sa
 de la dolsa boca
 obra de Deu tota.

Estas mans, y estos peus
 Rey de la Anima mia
 se veuran clavats en creu
 per donar al mon vida
 y est divino costat
 ha de ser atresvat
 de una llan llan llan
 de una sa sa sa
 de una llan
 de una sa
 de una llansa aguda
 com diu la escriptura.

Ab lo contento perfet
 celebrem lo dia
 puix lo Divino pastoret
 naix ab alegria
 y no tenim mes tresors
 oferimli nostres cors
 ab tota la la la
 ab tota la fi, fi, fi
 ab tota la finesa
 de nostra pobresa.

El desembre congelat. ms N. Barcelona: Biblioteca de Catalunya, 95 (s. XVIII/XIX)
 p. 141 v.

Lo decembre congelat
 confus se retira
 Abril de flors coronat
 que als àngels admira
 Naix una divina flor
 De celestial primor
 De una ro, ro, ro
 De una sa, sa, sa
 De una ro, de una sa,
 De una rosa bella
 Fecunda y poncella.

Quant la Verge va advertir,
 que lo sol eixia
 Ab gran amor li va dir:
 Veniu Vida mia:
 Preneu Divino Senyor
 Aquest candido licor
 De una ma, ma, ma
 De una me, me, me,
 De una ma, de una me
 De una Mamelleta
 Qe per vos es plena.

Veent la Verge a sos pits
 La prenda mes rica
 Casi fora de sentits
 Ja li cantaria

ESTUDI CRÍTIC DEL TEXT

- I 1 El desembre congelat
 confús es retira
 abril de flors coronat
 els àngels admira
 5 quan en un jardí d'amor
 neix una divina flor
 d'una rosa bella
 fecunda i poncella.

1-6 Falta en f (la cantaire no es recorda de la lletra de l'estrofa i en taral-leja la tonada). En f l'estrofa I correspon a la III.

- A 3 *Que els homes E; els arbres F J K; els homes M; tot el món a b c d.*
 5 *Lo E H J K M.*
 7 *La E.*

- B 1 *Quan gelat a.*
 3 *De roses M*
 5 Falta en g; *un* falta en F; *neix una divina flor N*; *n'és una divina flor c.*
 6 Falta en g; *de celestial primor N*; *de celestial olor c.*
 8 *I* falta en E; *donzella M*; *profunda f.*
- C Una flor neix d'una rosa fecunda i poncella (virginitat i maternitat). Clima de miracle: el fred del desembre deixa passar sobtadament la florida de l'abril. Al miracle correspon l'admiració dels homes, dels àngels, dels arbres, del món. L'expressió lírica es combina bé amb el sentit teològic només suggerit.
- Castellanismes: *primor*.
- e 3 *de roses.*
 4 *els homes.*
 8 *donzella.*
 Recordem que citem separadament la versió de Romeu per causa de les variants que ell introdueix sense donar cap explicació aclaridora. En el cas present, notem coincidències entre *e* i *M*.

* * *

- II 1 El primer part que causà
 la nit tenebrosa
 que tot el món ofuscà
 la vista penosa,
 5 quan al mig d'una nit
 el millor sol és eixit
 d'una bella aurora
 que el cel enamora.
- II Falta en N f g. 1-4 falta en f substituïts per quatre versos diferents (V. estrofa XVIII)
- A 1 *Pare causà E F H M a b c d.*
 3 *Que cinc mil anys ofuscà E F H J*; *quan K*;
 5 *Mes contra la negra nit E*; *quan en lo mig de la nit F H J K*; *quan en mig d'una nit M*; *mes en una mitja nit a b c d*; *quan se ve el mig de la nit f*
 6 *Major F J*; *ve lo sol que n'és eixit a d*; *brilla el sol que n'és b c*; *lo major sol ha eixit f.*
 7 *De la nova E.*
 8 *Els cels E.*
- B 1 és corrupte en I; *pera causar J.*
 3 *a a b c d.*
 5 és corrupte en I.
 7 *hora f.*
 8 *Sol H J K a.*
- C Estrofa lírica i teològica. Paral·lelisme entre Adam (la nit fosca de l'home) i Crist (el sol que posa fi a la nit de l'home), Maria és l'aurora d'aquest sol. La

visió bíblica és palesa. Maria-aurora és un concepte que serà reprès en l'estrofa V. Ressonàncies de la virginitat de Maria, les podríem entreveure a l'últim vers «que el cel enamora».

e l *pare*

5 *en mig d'una negra.*

En aquest cas no gosem establir afinitats amb altres versions.

* * *

- III 1 El mes de maig ha florit
 sense ser encara
 un lliri blanc tot polit
 de fragància rara,
 5 que per tot el món se sent
 de llevant fins a ponent:
 tota sa dolçura
 a l'hort envoltura.

III Falta en E F H I J K M N a f g. Prenem d com a text bàsic.

A 3 *Blanc i c.*

8 *I color amb ventura* b c.

B Castellanismes: *dolçura, envoltura.*

C Estrofa lírica. Fuig de la tradició bàsica iniciada per la primera i segona estrofa i continuada per la cinquena. El tema d'aquesta estrofa sembla repetitiu del tema de la primera: el naixement és una florida fora del temps apropiat. En canvi, la idea «virginitat-maternitat» tan ben expressada per «rosa fecunda» i «poncella» s'ha esvaït; mentre sembla encara repercutir, encara que feblement, en la segona estrofa, com ho hem fet notar anteriorment. En conseqüència, el caràcter marià també es perd, cosa que extorkeix un dels temes fonamentals. Diríem que l'autor ha reprès els símbols, però n'ha perdut la referència exacta. Ens podem preguntar si no hi ha hagut un canvi de mà? El sentit del vers últim sembla que és vacil·lant.

J. Amades, que segueix Capmany, aquí diu:

3 *blau.* (1)

* * *

(1) AMADES, Joan. *Les cent millors cançons de Nadal*. Barcelona 1959, 75.

- IV 1 Quan romp el mar espumós
 o antigues cadenes
 el vall llagrimós
 diluvi de penes

5 mes n'és un alegre nord
per assegurar el port
de la bonança
que és nostra esperança.

IV Només existeix en E i manca en totes les altres versions.

A 3 Lectura difícil. Hem deixat una paraula en blanc, per tal com no hem pogut desxifrar-la. Dubtem entre la lectura *sofre* (sofrir ?) i *sosté*.

5 *n'és*, seria pròpiament *neix*?

B Castellanismes: *espumós*, *el vall*.

C Nova referència al pecat antic i nou paral·lelisme teològic. Contrasten les imatges del *Diluvi* i del *Nord*, que mena al port de salvació. Malgrat la progressió bíblica, minva el sentit marià del text i també el lirisme de la primera i segona estrofa. Això i l'absència d'aquesta estrofa en totes les altres versions, ens fa pensar en un altre autor diferent.

* * *

V 1 Quan l'aurora advertí
que el sol ja naixia
amb molt amor li va dir
veniu vida mia,

5 preneu divino Senyor
d'aquest càndido licor
d'una mamella
que per vós és plena.

V Falta en E b c f g.

A 1 *La Verge* F M N; *hagué parit* a d.

2 *Eixia* K; *el sol que d*.

3 *Gran* F H N; *ella amb gran gust* K; *amb gran amor li ha dit* a d.

5 *Preneu-ne diví* d.

6 *De falta* en N.

7 *Mamelleta* K N a d.

8 *Bella* F.

B 2 *Ja falta* en J N.

3 *Gran contento* J.

6 *Aquest caldo de licor* a d.

7 La lectura de I sembla corrupta.

8 *Que pera vós* F.

Castellanismes: *divino*, *càndido*, *caldo*.

C Estrofa narrativa. El tema marià reapareix. Maria és presa altra vegada com la «bella Aurora», i Jesús és el Sol. La substitució d'«aurora» per «Verge», tal com fan F M N, afecta substancialment la lògica del tema. Cessa el lirisme i el tema es popularitza amb aires descriptius.

Aquest pas sembla, però, natural ja que l'escena queda ben emmarcada en el

clima psicològic de la mare que accepta i abraça el fill nadó amb les paraules: «veniu vida mia».

J. Amades, diu:

5 *preneu-me diví*. (Lloc cit.)

* * *

- VI 1 Veent la Verge en sos pits
 la prenda tan rica
 quasi fora de sentits
 ja li'n cantaria,
5 una lletreta galant
 per aconsolar l'infant
 d'una dolça boca
 obra de Déu tota.

VI Falta en E c f g; 5-8 falta en N, el seu text queda truncat des d'ara.

- A 1 *Tenint* F J a b d; *ven* M.
 2 *Més* H K N.
 3 *Que bo fóra de sentir* a b d.
 4 *Li J; n'hi M; quan li* a b d.
 5 *Per alegrar al Infant* F H J; *alguna lletra* K M; *lletra molt* a b d.
 6 *Alguna lletra galant* F J; *per alegrar lo* K a; *per alegrar al M; per alegrar*
 a l' d.
 7 *De la* F H J M.

- B 1 *Quan la Verge tingué* K.
 3 *Absorta* F H J K M
 6 *Alguna lletra galana* H.

Castellanismes: *prenda*

- C Estrofa narrativa. L'al·letament, la mare canta una cançó al nen, «una lletra galant», cançó que introduirà en l'estrofa següent un tema tradicional dins les cançons pròpies de Nadal, com és el tema de la passió.

* * *

- VII 1 Eixes mans i eixos peus
 Rei de l'ànima mia,
 han de ser clavats en creu
 per dar al món vida,
5 i aqueix divino costat,
 ha de ser atravesat
 d'una llança dura
 com diu l'escriptura.

VII Falta en E N a b c d f g.

- 1 *Estas mans i estos peus* F J M; *vostres mans i vostres peus* H K.
2 *Rei del cel i terra* K.

- 4 *Per donar M.*
- 5 *Vostre K; i est M.*
- 7 *Aguda F H J K M.*

- B 2 *lectura corrupta en I.*
- 3 *Creus K.*
- 5 *I vostre H.*
- 6 *Traspassat K.*

Castellanismes: *divino*

- C L'al·lusió al tema de la passió (tema freqüent en les nades) és el que constitueix la cançó galant de la mare.
- e 7 *aguda*. Romeu torna a coincidir amb M.

* * *

- VIII 1 Els pastors la nit vetllant
guarden ses ovelles
glòria in excelsis cantant
un àngel els deia
- 5 aneu-hi que els trobareu
que és fet home lo ver Déu
tiritant tremolant
per amor de l'home.

VIII Falta en E F H I J M N a b d f g. Citem K com a text bàsic.

- A 2 *Les c.*
- 6 *Que és home i verdader Déu c.*
- 7 *Tremola c.*
- 8 *Remei c.*

- B 5 *A Betlem van caminant c*
- 7 *tremolant de K trenca la rima.*

Castellanismes: *tiritant*

- C Estrofa narrativa. És introduït el tema de la participació dels pastors.

* * *

- IX 1 Quan els pastors van sentint
unes tals novel·les
promptament van entonant
les llurs caramelles
- 5 les ovelles van saltant
els moltons van brincant
que de l'alegria
gran plaer hi hauria.

- IX Manca en totes les versions, llevat de K.

- B *les llurs*
Castellanismes: *brincant*
Francesisme: *novel·les*.
- C La reacció dels pastors després de la missió angèlica: música, dansa, alegria.

* * *

- X 1 *Els pastorets van corrent*
amb molta alegria
adorar l'Omnipotent
que és nat de Maria
5 en el portal de Betlem
perquè tots ens alegrem
de tan bella cosa
la més preciosa.

- X Manca en totes les versions, llevat de I.
- B e l *pastors*. Romeu degrada el text.
- C Contingut semblant al de l'estrofa anterior. Al·lusió a Maria.

* * *

- XI 1 Amb prestesa el camí
devots empengueren
sortiren de bon matí
perquè conegueren
5 que era nat el Redemptor
per salut del pecador
d'una Verge pura
amb molta ternura.

- XI Falta en totes les versions, llevat de I.
- B Castellanismes: *ternura*.
- C Continua l'ambient pastorívol i el clima marià.

* * *

- XII 1 Alguns portaven torrons
i algunes neuletes
altres portaven cocons
fent-li rialletes,
5 i per fer-li bon caldet
que és molt bo en temps de fred
d'una gallineta
ben grossa i tendreta.

- XII Falta en totes les versions, llevat de I.

- A e 7 *gallina*
8 *que era cosa fina*
- B e 3 *moltons*
Les variants introduïdes per Romeu, en aquest cas tenen un cert fonament en el text I. Les tres variants són assenyalades en I en forma de puntejat. Romeu dóna per bo el puntejat i prescindeix del text que I dóna com a definitiu.
- C Progressa la descripció de l'anada dels pastors a la cova. Ells porten els seus dons.

* * *

- XIII 1 Tots els pastors van venint
vestits de samárres;
uns toquen els fluiols
altres les guitarres.
5 A Betlem van caminant
i els instruments van tocant
que n'és melodia
de gran harmonia.

XIII Falta en totes les versions, llevat de c.

- C Estrofa de caire narratiu. Els cants dels pastors i ambient instrumental.

* * *

- XIV 1 Arribaren els tres reis
amb gran alegria
adornant el rei del cel
en una establia
5 oferint-li tres presents
com són or, mirra i encens
a la Mare pia
la Verge Maria.

XIV Falta en E F H I J K M N. Text bàsic b d.

- A 2 *Que l'estrella els guia c.*
3 *A adorar c; per adorar g.*
4 *Dins de la c.*
5 *Li oferiren c g.*
6 *D'or, de mirra i d'encens c g.*
8 *Amb gran alegria c g.*

- C Estampa bíblica. Els Reis donen els seus dons a la Mare de Déu.

* * *

- XV 1 Quan al temple el portà
la Verge i Mare
un bon vell se'n alegrà
cosa que l'admirava,
5 perquè tenint l'infant.
nunc dimitis va cantant
i una viuda santa
fent gran alabança.

XV Falta en E F H I J M N c. Seguim K com a text bàsic.

- A 2 *Maria* a b d.
4 *Admira* a d; *amb gran alegria* b.
5 *Tenint lo divino* a; *tot prenent el diví* b; *tenint-ne lo diví* d.
B 5 és defectuós en I.
6 *Non dimitis* a b d.
7 *D'una vida* a b d.
8 *Tan gran* a d; *la gran* b.

C Nova referència bíblica. Els personatges evangèlics són: l'Infant, Maria, el Vell Simeó i la vídua Anna, que era profetessa (Lluc. 2,22-38). Hi ha dues aportacions positives de I, es tracta de les paraules textuais del vell Simeó i del canvi de *vida* per *vídua* del vers 7.

Castellanismes: *viuda*.

* * *

- XVI 1 Amb contento i fervor
celebrem el dia
que lo divino Pastor
naix amb alegria
5 puix no tenim més tresor
oferim de nostre cor
tota la finesa
de nostra pobresa.

XVI Falta en K N c f g.

- A 1 *Perfet* E F H J M; *amb gran contento i amor* a d;
2 *Celebra* E.
3 *Diví pastoret* E; *divino pastoret* F H J; *puix que el divino Senyor* a b d.
4 *Dóna alegria* E.
5 *Tresors* H J M; *si no* a b d.
6 *Oferim-li nostre* E F a d; *oferim-li nostres cors* H J M; *oferim-li el nostre cor* b.
B 1 *Amb gran regositj i amor* b.
3 *Puix lo divino pastoret* M.
7 I E; *ab* F M.
8 *Firmesa* a d; *fermesa* b.

Castellanismes: *contento, divino, regositj, firmesa.*

- C Aquesta estrofa, per a una bona part de les versions, serveix de cloenda. Pot ben bé considerar-se com a pròpia del text bàsic.

e 3 *Puix lo divino pastor.*

* * *

- XVII 1 Cantem pues devotament
esta glòria tanta
que tan ditxós naixement
tot l'infern espanta
5 i logra el pecador
a pesar de son rancor
una vida eterna
de contentos plena.

XVII Aquesta estrofa només la trobem en I.

Castellanismes: *pues, ditxós, logra, contentos.*

- C I afegeix una altra estrofa a la cloenda, cosa que hem de destacar com a únic cas.

e Suprimeix totalment aquesta estrofa i s'adapta, d'aquesta manera, a la forma més generalitzada d'acabar el poema.

* * *

- XVIII 1 Lo bou, amb son cop de cap,
lo compàs portava
del trisagi tan sagrat
que el cel li dictava.
5 Quan se ve el mig de la nit,
lo major sol ha eixit
d'una bella hora
que el cel enamora.

XVIII Només la trobem en f. Barreja dues tradicions. Els quatre primers versos són únics, mentre que els quatre últims formen part de la tradició que hem estudiat a l'estrofa II.

- C La temàtica dels quatre primers versos sembla que formi part d'una tradició independent de les que hem estudiat fins ara; no podem fer deduccions ulteriors, ja que ens falten referències.

Nota: La versió f presenta una melodia diferent de l'aplicada correntment al *Desembre Congelat*. (v.p. 59)

* * *

- XIX 1 Un rabadà jovenet
 tot ple d'alegria
 n'agafa un corderet
 dels millors que tenia
 5 i lo porta a Betlem,
 i a la mare va dient,
 a la Mare pia,
 glòria al cel, Maria.

XIX Només la trobem en f.

B 4 és hipermètric.

C Conserva la temàtica mariana i és manté dins la narrativa pastorívola.

QUADRE ESTADÍSTIC DE L'ORDRE I DE LA DISTRIBUCIÓ DE LES ESTROFES

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	XIII	XIV	XV	XVI	XVII	XVIII	XIX	
E	1	2		3												4				4
F	1	2			3	4	5									6				6
H	1	2			3	4	5									6				6
I	1	2			3	4	5			6	7	8				9	10			10
J	1	2			3	4	5									6				6
K	1	2			3	4	7	5	6						8					8
M	1	2			3	4	5									6				6
N	1				2	3														3
a	1	2			3	4								5	6	7				7
b	1	2	3			4								5	6	7				7
c	1	2	3					4					5	6						6
d	1	3	2		4	5								6	7	8				8
e	1	2			3	4	5			6	7	8				9				9
f	3																	1	2	3
g	1													2						2
	15	12	3	1	10	11	7	2	1	2	2	2	1	5	4	10	1	1	1	

Versions:	15	
Llargada de les versions:		
I	10	estrofes
e	9	»
K	8	»
d	8	»
a	7	»
b	7	»
F	6	»
H	6	»
J	6	»
M	6	»
c	6	»
E	4	»
N	3	»
f	3	»
g	2	»
	91	estrofes
Estrofes variants	19	
Ordre de freqüència de cada estrofa:		
Estrofa I	15	versions
Estrofa II	12	»
Estrofa VI	11	»
Estrofa V	10	»
Estrofa XVI	10	»
Estrofa VII	7	»
Estrofa XIV	5	»
Estrofa XV	4	»
Estrofa III	3	»
Estrofa VIII	2	»
Estrofa X	2	»
Estrofa XI	2	»
Estrofa XII	2	»
Estrofa IV	1	»
Estrofa IX	1	»
Estrofa XIII	1	»
Estrofa XVII	1	»
Estrofa XVIII	1	»
Estrofa XIX	1	»

Agrupament de les estrofes segons la freqüència:

Família A: estrofes, I, II, V, VII, XVI. *F H J M* són fonts estrictament fidels al nombre i a l'ordre de les estrofes que formen la família *A*. *I* afegeix X, XI, XII, XVII. *K* hi afegeix VIII, IX, XV; perd, però, XVI, i perd l'ordre lògic, *N* perd II i queda truncat a partir de VI.

Família B: estrofes, I, II, III, V, VI, XIV, XV, XVI. Fonts afins, no estrictament idèntiques, són: *a*, *b*, *c*, *d*, *f*, *g*, són curtes i manifesten una tendència divergent quant a les altres.

Les estrofes comunes a les dues famílies són: I, II, V, VI, XVI. L'estrofa VII de la família *A* desapareix de la família *B*. Notem que és l'estrofa que parla de la passió. L'estrofa III, que trenca la temàtica estricta de la I i de la II, no la tenim en la família *A*, com tampoc la XIV i la XV (temes bíblics dels Reis i la Presentació).

Estrofes de mínima freqüència: l'estrofa IV del ms *E*; les estrofes X, XI, XII i XVII del ms *I*; VIII de *K* i *c*; IX de *K*; XIII de *c*; XVIII i XIX de *f*.

Llevat de les estrofes IV, XVII, XVIII, les altres set estrofes de baixa freqüència tracten totes del tema dels pastors que van a adorar o bé que es disposen a fer-ho.

CLOENDA

Tanquem ja el nostre treball bo i presentant algunes conclusions, quasi òbvies si repassem les constatacions fetes en el curs de l'estudi del text i de les dades estadístiques.

És possible establir un «text bàsic» o primordial que coincideix amb aquell representat per la *Família A*. Fonamentem això, d'una part sobre una base estadística (l'ordre i la freqüència de les estrofes), i de l'altra comptem amb una raó de caire temàtic.

La *Família A* manté una forta coherència conceptual que desenrotlla molt progressivament. Evoquem el paral·lelisme bíblic construït sobre la base de les imatges «Nit-Aurora-Sol» i «Adam-Maria-Crist», imatges que veurem convertides en joc líric, que ens fa pensar en una mà culta que les ha creades. Però la progressió ens portarà, sense ruptura, cap a la descripció de tall popular quan de la «bella aurora», prenyada de lirisme bíblic passarem al «veniu vida mia» de l'estrofa V amb el qual se'ns pinten escenes de caràcter idíl·lic entre la mare i el fill. No hi faltarà l'al·lusió al tema de la passió, naturalment introduït per la cançó galant de la mare. L'admiraació inicial per la florida sobtada i extemporània de l'abril, esdevindrà recollida emoció en presència de la maternitat i irromprà en esclat d'adoració exultant que mena a l'ofrena senzilla del cor admirat, tal com ens ho diu l'estrofa XVI a tall de cloenda. I enmig de tot això, i com a fil conductor, seguirà tensa la referència a Maria: «la rosa bella», «la bella aurora», «la Verge» i si més no la seva cançó amb la lletra galant.

Per tot això, doncs, creiem que és vàlida la conclusió que la *Família A* representa una tradició bàsica i primordial del text.

La *Família B* rep aquesta tradició i la reelabora ulteriorment però desdibuixant-la amb l'exuberància d'escenes pastorivols, descrites amb pobres recursos estilístics. S'ha esborrat la nitidesa temàtica i el poema ha quedat a disposició de qualsevol mà. Per això vacil·la el poema entre el lirisme i el pintoresquisme.

Si haguéssim de distribuir les fonts entre aquests dos grups, diríem, no pas d'una manera absoluta, que els manuscrits són més afins a la tradició *A*, mentre que les versions orals s'inscriuen millor en la tradició *B*.